

JØRGEN CHR. BANG

Flexiver som Relatorer

*– en beskrivelse & bestemmelse af
nogle dynamiske træk
ved danske ord*

Odense Universitet

Center for Nordiske Studier · Forskergruppen for Økologi, Sprog & Ideologi

Februar 1995

Morfemsegmenter og stavelsesindikationer

- [**Å**] {ɪ ʊ ɔ ʌ ɛ ə ɐ} (Hals Stemme)
altid stavelsesdannende; maksimalt åben bagvokal *uden* reduktion: *løber* (Nutid og Nomina Agentis);
samme *med* kontekstuel betinget reduktionsmulighed "Å-swa-kvalitet": *løbere, heste, biler*. (Det er ikke nødvendigt med to varianter af Å, hvis variationen er kontekstbestemt, som jeg tror, hvorfor jeg her ikke skelner. Måske som reduceret: [-])
- [**N**] {n ŋ m ɱ} (Næse Stemme)
symbolet alene *ikke* stavelse-indikation, nasal vokal-konsonant
- [**D**] {ð j ə d t} (Tunge/Tand Støj med klang)
symbolet alene *ikke* stavelse-indikation, alveolær konsonant
- [**S**] {s} (Støj uden klang)
aldrig stavelsesdannende, dog "skille-swa" efter *s* i stammeudlyd til tydeliggørelse af tilstedevær af begge *s*'er; frikativ.
- [~] binde- og stavelse-indikation med *flydende* stavelsesgrænse i forhold til stammeendelse, dvs "delestavelse" eller ny stavelse; implicerer "**dele-swa**" med foregående sonore lyd, ex: ~N: *må/r/en, se/le/n, ko/pp/en, å/en*.
- [-] stavelsesindikation med swa, ex: N-: *bilerne*.
- [!] indikation for *ikke* ekstra stavelse og *ikke* swa, men mulig reduktion/komprimering/kompensation i stammen: *godt. Kom!*

Jørgen Chr. Bang

FLEXIVER SOM RELATORER

*– en beskrivelse & bestemmelse af
nogle dynamiske træk
ved danske ord*

Jørgen Chr. Bang
FLEXIVER SOM RELATORER
*– en beskrivelse & bestemmelse af
nogle dynamiske træk
ved danske ord*

Center for Nordiske Studier · Forskergruppen for Økologi, Sprog & Ideologi
Odense Universitet
New Century Schlbk 14'/18' reduceret 72%
© Jørgen Chr. Bang

ISBN 87-89349-11-3

Trykt i Odense Universitets Trykkeri

Indhold

Forord	5
--------------	---

DEL 1

Flexiv-Morfemer i Dansk

Indledning	7
Flexivsegmenterne	10
Morfem-semantik og pragmatik. Ordklasse- og funktions- indikation	12
Morfemernes prototypiske ordklasse og syntaxfunktion	14
I-Sætning	14
En "Universel" ANALOGI eller lignelse	15
Taleorganernes analoge topologik	17
Halslyd, Å-lyd	18
Næselyd, N-morfem	19
Mund-medlyd. Tand-Fortungelyd – D-morfem	20
Støj-lyds-morfemet S	21

DEL 2

Ordklasser & flexiver i Dansk

"Å N D S & N V P R"	23
Navneords-flexiver. Appellativer, fællesnavne	24
Andre "navneord"	26
Proprier	26
Verbal-ord – Flexiver og flexive derivativer	27
Aktionsarter	27
Reciprok og reflexiv aktionsarter	28
Måder	28
Centralmåder	28
Nutids- og datidsmåder	29
Dele-verbaler	31
Byde, bede, Delemåde IMPERATIV	32
Optativ, Ønskemåde "guds-skæbne-henvendelsesform"	33
Navnemåde	33
Tillægsmåder, Prædikatomåder	34
Verbal-derivative flexiv-lignende morfemer	36
Prædikatom-flexiver	37
Navneprædikater (adjektiver, tillægsord)	37
Tillægsprædikater	38
Relatorprædikater	38

Komparations- Gradbøjnings-flexiver	38
Tillægs- og relatorprædikater	40
Numeralier	40
Relatorer	41
<i>Eftertanker</i>	43
Kendemærke-klassifikation af ord i sætninger	45
<i>Foreløbig oversigt over flexiverne i dansk</i>	47
Skematisk oversigt over danske flexiv-morfemer	50
Flexiver i dansk ordnet efter ordklasse, funktion, kompleksitet	51
Flexiver i dansk ordnet efter segmenter	52

Forord

I det foreliggende essay om danske flexiver fremstilles flere syntaktiske, semantiske og pragmatiske forhold i deres konjunkturrelle sammenhæng. Jeg bruger frit og uden kildeangivelse af de rige lingvistiske kilder, forhåbentlig uden at udtømme dem. Man vil således finde spor af mange danske og internationale traditioner og teoridannelser i det foreliggende, og hvis man sporer en vis faglig stolthed, så er det ikke uden grund: lingvistikken og modersmålet har meget sundt at bidrage med for erkendelse, samtale og løsning af vitale problemer.

Når jeg generelt ikke angiver kilder, fordi der i hvert moment er så mange, så skal dog de to nærmeste nævnes og takkes her, nemlig filosofen *Jørgen Døør* og lingvisten *Hans Basbøll*. I sidste omgang fordi de hver især gav det pust, der satte bølgen i bevægelse, Døør med sit fire-kategori-princip, Basbøll med sin fonemnotation. I første omgang fordi de igennem vores respektive 25 og 20 års samarbejde har givet så meget menneskeligt og fagligt sundt, som det er umuligt at nævne her, men naturligt at takke for.

Hverken de eller andre skal gøres medansvarlige for den foreliggende, helt selvstændige fremstilling om danske flexiver. Selvom der måske er kim til en dansk morfologi, så er denne publikation dog kun at betragte som værende på ide- og hypotese-stadiet.

At publikationen tager sig så pænt ud, vil jeg takke typograf & cand.phil. *Kai H. Sørensen* for, som har brugt dage, kunnen og tålmodighed på at skabe grafisk sammenhæng ud af mit ms.

Fyn, den 10. februar 1995.

Del 1:

Flexiv-Morfemer i Dansk

Indledning

1. Som morfemer regner jeg her de udtryksenheder der gør en principiel forskel som topo-logiske¹ modifikationer af de ord som de fuldbyrder i dansk, hvad enten det sker i ordets begyndelse, centralfelt eller afslutning. Her vil jeg primært beskæftige mig med de morfemer der i dansk fuldbyrder ordet i dets afsluttende felt som flexiver, som bøjningsendelser. Flexiver har fællestrek med og er forskellige fra fonemer og lexemer. De kan flydende defineres som fonemer med topologisk betydning, som minimale, konventionelle symboler, der ikke kan danne ord (lexem) alene, men altid kun sammen med semantisk og fonetisk **fyldigere** orddele, stammer.

2. I første omgang beskæftiger jeg mig med egentlige flexiver, dvs bøjningsendelser, mens aflednings- og sammensætnings-elementer, derivativer og kompositiver, behandles en anden gang. Flexiver kan langt hen ad vejen behandles uden tanke på de to andre, der dels har mere fyldigt (lexikaliseret) indhold, dels kommer topologisk før flexiverne i såvel tale som skrift. De kan i første omgang behandles som del af enheden ordstammen, som flexiver føjes sammen med til dannelse af ordet.

3. Flexiver har både syntaktisk, semantisk og pragmatisk funktion i forhold til ordet og dets funktioner i flerordshelheder, text, co- og con-text.

Således er fx 'bestemthed-'s-endelsen i *æblet* i

Eva gav æblet til Adam

¹ Rum (Tid&Sted) & Logikker

a) indikator for at æblet er impliceret i kommunikationsdeltagernes bekendthedsfelt; det er expliceret i den foregående text (anaforisk co-textuelt bek.) eller iøvrigt impliceret i kommunikationssituationen (deiktisk contextuelt bek.), og

b) indikator for ordets syntaktiske og semantiske funktion i sætningen; det kunne ikke fungere sådan hvis der blot stod *æble*, det ville enten have en noget anderledes (og lidt søgt) betydning, eller også ville det implicere en supplerings af sætningen (af afsender eller modtager) med fx tilføjelse af ordet *det*, og

c) indikator for ordets 'køn', 'intetkøn', og 'tal', 'ental'.

4. Flexiver afslutter ordet og danner så at sige bagkant og ordgrænse til det følgende. Det betyder, at flexiver også er interessante på 'højresiden' eller bagsiden: altså både har en interessant venstreside, initial-side, der tillader sammensmeltning med den foregående stamme til ét ord, så flexivet (og stammen) ikke hver for sig i den pågældende brug (i tale-/skrive-/lytte-/læse-situationen) opfattes som 'selvstændige' ord; og også har en interessant højre-side, final-side, der kan fungere som hele ordets 'selvstændige' afgrænsning til følgende ord. Hvis ordet ikke afsluttes, bliver det del af det følgende, led i ordsammensætning. Ordet skal desuden kunne indgå i ytringens helhed.

5. Flexiver skal desuden kunne smelte sammen med efterfølgende flexiver, fx i *æblerne*, der består af to flexiver, hvoraf det første altså får flydende for- og bagkant. Flexiverne er altså ikke altid endelser og skal både kunne slutte ordet, være finalmarkør, og skal også tillade yderligere dele. Flexiverne skal være fleksible i begge ender.

6. Flexiverne må principielt ikke dominere stammens eller øvrige flexivers egne betydninger, så afleder (!) de opmærksomheden og ændrer funktion til derivativer. Dette foregår med vilje, når vi af den ene eller anden grund vil henlede opmærksomheden på fx flertalskarakteren eller bestemhedskarakteren ("*Her så vi kulturEN / kultuREN (eller natuREN) i*

Danmark!"). Flexiver kan situationelt bruges til at udtrykke deres delkarakter med mere semantisk og pragmatisk dominans, de bliver demonstrative, deiktiske. Det er fint nok når det er meningen; men det kan være vildledende i kommunikative sammenhænge hvis deltagerne i for høj grad opfatter ordudtrykkenes funktion forskelligt, som fx hvis jeg tror at en for mig uvant udtaleform af en fremmed taler betyder noget syntaktisk, semantisk og pragmatisk andet, end den gør i den pågældendes norm, blot fordi jeg endnu ikke har fattet den andens norm. Det sker desværre tit når udlændinge (måske efter dansklærerens velmente anvisninger) bruger meget mental og fonetisk energi på at udtrykke flexiverne klart. Så får de for meget opmærksomhed til at tilhøreren opfatter dem som blot flexiver. Vi kender det osse imellem dialekterne og sociolekterne.

7. Flexiverne har relatorfunktion og tilføjer principielt kun snævert afgrænset betydningsindhold, og bidrager til at få ordenes og ordforbindelsernes og sætningsleddenes aktuelle betydninger og relationer mere eksplicit frem. Relatorer er sporere, der henleder opmærksomheden på andre spor, viser forbindelser. De er som sådan en slags prædikater, men uden så meget leksikalsk betydning som prædikater, der lægger sig til ord, som fx *det sunde æble*, og uden selvstændig ordkarakter som betydningsbeslægtede relatorord som fx *et, ét, det, dét, dette, de, dé, disse, dísse*. Flexiver er bøjningsendelser på ord der fungerer som fænomenhenvisende (navneord og verber), som prædikater (tillægsord til navneord og verber) og (mere kompliceret) som relatorer (*op : oppe, fem : femte, mig : min : mit : mine*).

8. Syntaxfunktionen er dialektisk: den syntaktisk-semantiske funktion determinerer flexivformen og flexivformen indikerer den syntaktisk-semantiske funktion; en dialektisk redundans som er nyttig, når den ene indikation mangler, og når barnet lærer modersmålet og principperne. (Sprogets nødvendige pædagogiske dialektik.)

9. Det er forventeligt ud fra de beskrevne funktioner og sammenhænge, at flexiverne også fonetisk må have meget lette og føjelige former, være lette at sige og opfatte, og have stor tolerance hvad angår den aktuelle præsentation i det enkelte ord, sætning, text, situation, region etc. Den signifikante identitet må være i meget klare positioner, hvor den ene og den anden let identificeres i forhold til hinanden trods meget varierende kontekster.

10. Flexivmorfemerne i de tre hovedklasser, Nominal-, Verbal-, Prædikatorord, begrænser sig da osse til følgende fire lydsegment-kategorier, som går igen i klare oppositionsformer:

Flexivsegmenterne

Å	Hals, Strube, Stemme, Vox	Indre dyb krop	Klang-fundament
N	Næse, Stemme, Nasal-Vox	Indre krop	Klang med næserum
D	Tand, Mund, Tunge, Dental-Con-Vox	Inter/Medium	Klang med mund-Støj
S	Luft-støj, sus, luft-som-krop Friktion-Non-Vox/Topos	Medium/Extra Dele/Skille/Samle	Støj uden klang/resonans

Lydområderne omfatter bl.a. følgende noterede lyd-kvaliteter, hvor "distinkte" lyd og grafemer inden for samme område/klamme *kunne* kaldes indbyrdes **allomorfer**, set fra et generelt fonematisk synspunkt, men da de netop ikke kommuterer indbyrdes i flexiv-feltet, så er de ikke fra et flexivmorfologisk synspunkt allomorfer, men kontekstbetingede variationer af samme flexiv-fonem, der ikke kommer i klamperi med hinanden:

Å	N	D	S
{ɪ ɐ ɒ ɔ ʌ ɛ ɞ ɧ}	{n ŋ m ɱ}	{ð j ɛ d t}	ʒ

De 4 **lyd-områder** er distinkte i forhold til hinanden, altså en 4-klasse-matrix, og inden for hvert område er der flexivmorfologisk fri variation af lyd-individer uden indre grænser,

dvs at lydenes generelle danske fonem-atik er i dansk morfologik principielt underordnet område-indikationen i komposition med kommuterende prosodi og ord-enheds-dannelse, hvorved variationerne kan tage mest muligt hensyn til og respektere nabokonteksten (syntaktisk stamme) og øvrige aktuelle kontekster og vaner og præferencer, dialekt, æstetik, SMAG osv.

Morfemerne indgår i et rytmisk stavelsesforløb, hvor **rytmen** og **vægten** er morfologisk signifikant, og morfemerne **deler** ofte **stavelse** og specifik **lydkvalitet** med stammens sidste sonore del, hvis stammen har flere stavelser. Morfemerne danner stavelses-top i altid svage stavelser og er en slags mini- eller semi-stavelser. De er ekstremt text-, co-text- og con-text-afhængige og føjelige i deres specifikke aktuelle lydlige (og skriftlige) præsentation. De danner ordets afslutning og ordet skal så at sige **læses/tolkes bagfra** i identifikation af det ene og det andet morfem. Identifikatoriske træk ved fonemerne er altså både i deres venstre- og højrekant, og deres identitet ligger et sted indenfor flydende grænser.

De er **ord- og stavelses-finale** (dobbelt endeindikation)): ex:

- Å** i *løber* (verbal nutid, *en løber* verbalsubst.(n.agentis), *løbere*, *ideer* (flertal), *sundere* (komparativ))
- N** i *pigen* (ent. bestemt navn fælleskøn), *løben* (verbalsubst. (n.actionis)),
- D** i *sundt* (prædikat til verbal, ad-verb), *barnet* (intetkøn), *løbet* (datids prædikat)
- S** i *Hans's*, *hendes* (genitiv, navneprædikat, relator), *ses*, *mødes* (passiv, reflexiv, verbalprædikat) (jvf sammensætningsmærke relator)

Å, N og D (og S) er desuden **stavelses-initiale** (forkant): ex:

- Å- i *løbere*, *sundere*,
- N- i *løbende* (præs.præd.),
- D- i *badede*, *spiste*.
- S- i *sin*, *sig* (gl. præfix)

Reduplikation (forlængelse, fordobling) er typisk princip, også når vi ser historisk på sagen.

Skriften benytter tit støtte-*e* til indikation af init. resp. final. Ex: *badede*, hvor sidste *e* indikerer at foranstående D er initial. Skriftens *e* svarer ofte til talens støttevokal der fungerer uden semantisk betydning som støtte til topo-logisk indikation (en minirelator, "swa").

Morfemernes **stereotype udtale** afhænger af stammens stavelsesrytme og sidste mest sonore kvalitet, der smitter af og/eller redupliceres.

Begrebet **stamme** er en ideologisk konstruktion som det fælles i ordformernes forskels-kommutationsforhold, ligesom morfemet er. Mere præcist er de forskellige ordformer i indbyrdes kommutation og står i levende (kognitivt, matrice-) forhold til hinanden, uden nogen sikker indikation af at stamme er en realitet førend den teoretiske be-tragtning sætter ind.

Morfem-semantik og -pragmatik **Ordklasse- og funktions-indikation**

Det er i grunden selvfølgelig at de enkelte morfemer som udtryksformer med simpelt semantisk indhold så at sige får/har prototypiske konjunkturer af fonetisk, syntaktisk, semantisk og pragmatisk indhold.

De meddanner ordet, dvs er enhed i en dialektisk helhed og enhed, hvor de i vægt- og betydningsfylde domineres af den stamme som de deler og danner ord med. De fungerer som ubemærkede, men signifikant mærkbare, specifikke relatorer, der ekspliciterer implicerede forhold, men som i mange kontekster kan undværes. Det er deres naturlige funktion ikke at blive be-mærkede. Typisk er flexivmorfemer netop markant (og signifikant) fraværende i de markant deiktiske ord- og ytrings-former (imperativ af verbal, nominal, præd. og relator) i fx min datters ytring som jeg for tydelighedens skyld her dobbeltmarkerer:

"Fár! Sé! Fúgl! Dér!"

Ordenes funktion indikeres af konteksten og overflødiggor sprogligt eksplicit relatormorfem, med mindre fravær begribes som NUL-morfem, hvad jeg hellere vil gribe som IMPLICIT, fordi det ikke er der, men impliceres af noget der er i konteksten og forestillingen.

Det ser for mig ud til – empirisk – og forekommer mig logisk sundt, at de fire flexiv-segmenter har hver deres prototypiske ordklasse-/funktions-implikation, dvs både "følger af" og "indikerer", og således ikke overraskende både er ord- og sætnings-syntaktiske eksplikatorer, relatorer. Når der fx består implicit nexus relation mellem subjekt og finit verbum, ja, så er den for såvidt kun implicit når vi betragter subjektet og verbet som hver især enheder og ser bort fra at de er helheder med indre dele. Når finit verbal i en sætning knyttes "u-middelbart" med navneord uden forbinderord, så er det rigtigt at der ikke behøves flere ORD, fordi de pågældende ord har som eksplicit del af sig et MORFEM med signifikant relatorfunktion.

Sætningsforbinderne er impliceret i ordformerne som eksplicite relatormorfemer. Desuden har lexemer og morfemer implicite, lexikaliserede relations-"erfaringer" etableret gennem vores brug af dem i forbindelser. Alle ord har indre relatoregenskaber.

De fire flexiv- og endemorfemer har nok følgende INTER-ord-funktioner, som samtidig er INTRA-ord-funktioner, hvor udgangspunktet er at antage deres simple (ikke komplekse eller komprimerede) anvendelse som prototype:

MORFEMERNES PROTOTYPISKE ORDKLASSE OG SYNTAXFUNKTION:

	fonetisk	klasse/funkt	protoform	eksempler
Å	Vokalisk	Verbal	Præsens Nu-tid Aktiv	løber, spiser, kommer (jvf. <i>ér</i> (relatorord))
N	Nasal	Nominal	En Bestemt Aktør	pigen, drengen (jvf. <i>én</i>)
D	Alv. konson	Prædikat	Ubestemt, Prædikator,	sundt (jvf. <i>et</i>)
S	Frikativ	Relativ	Reflexiv, Genitiv	ses, pigens (jvf. <i>sin, sig</i>)

Å og N	betegner nærmere, min, en, in, nu	stemme uden støj
D	betegner fjernere, dit, ud, da	tungen peger med støj
S	betegner reflexion af forhold	ulokaliseret støj

I-Sætning

Nominalord og Verbalord i sætning kan begribes som gensidige prædikater med implicit relation, med henholdsvis navne- og verbal-beskrivende semantik. Hertil føjes **Prædikatorord** (navneagtige til både navne- og verbalord, verbalagtige til både navne- og verbalord), samt **Relator-ord** som selvstændige led (topo-logiske explikatorer (fx *og, her, nu, ikke, måske, så, op, hvem, jeg, du, hun, den, en, tre*), samt **helheder med relatorord**, syntagmer i syntagmet (fx *A og B, til Adam, en smuk rose*). Sætningssyntaxen indikerer leddenes indbyrdes funktioner sammen med deres indre konstituentter. Sætningen er, ligesom leddet, ordet og morfemet, en helhed og enhed med intra-, inter- og extra-konstitutioner og -funktioner med følgende principielle led:

RR/R/VNRPN/R

Men mere herom i en senere beskrivelse af dansk sætnings-syntax.

En "Universel" ANALOGI eller lignelse:

Sproglige helheder/enheder kan lignedes med energifelter der i sammenhængen konstituerer helheder med forskellige kompleksitetsgrader, afhængig af enhedernes egenart og relative dominans i energisystemerne. Hvis vi sammenligner en sproglig enhed med solsystemet kan vi sige at solen konstituerer et centralt dominerende energifelt som både giver varme og liv til planeterne og disses måner samt dominerer planeternes og månernes baner og relationer, mens planeter og måner også har deres indre egenart og energifelter i og om sig.

Solsystemet som helhed konstitueres af INTRA-enheder i INTER-relationer, og enhederne er igen helheder med INTRA-energifelter og centre. Solsystemet som helhed er i relationer med andre solsystemer, i solsystemets optik kan forholdet til andre systemer kaldes INTER-relationer og solsystemernes forhold videre ud ses herfra som EXTRA.

INTRA, INTER og EXTRA er et spørgsmål om topo-logiske stå- og gå-steder, synspunkter, synsvinkler, optik, perspektiver og aspekter, point-of-view, in-ter-esser, in-tent-ioner, erfaringer (ex-perience), ex-perimenter og medier i den aktuelle kommunikation og erkendelse.

Solsystemet kan ikke reduceres til enhedernes fysiske masse og størrelse men er også konstitueret ved bevægelse, energi, stråler, tiltrækning, frastødning, polaritet, centricitet, egenhed, delehed og andre mål.

Enhver sproglig kompleks-enhed kan anskues som et solsystem, hvor det er vigtigt at notere sig, at det netop så ikke er en hierarkisk orden og indbyrdes afstand, der er deltagernes indre, inter- og ekstra-identitet og -bevægelse og -berøring, men også både deres egenartede identitet og deres "selvstændige" kommunikation med nogen og noget uden for det betragtede solsystem.

Det er vigtigt at betone den levende dialektik i og mellem enhederne i helheden og på kryds og tværs mellem helhederne.

Fx kan en lille og (af systemets større felter) meget domineret måne eller drabant mødes med meteorer og andre drabanter på måder og med indtryk og udtryk som både er meget virksomme og absolut ikke et beregneligt resultat af solsystemets intra-topo-logikker. En lille særhed i artikulationen af et morfem kan have stor virkning i kommunikationen mellem mennesker og tiltrække sig større opmærksomhed end morfemets vanlige natur.

Endvidere ser det ud til at sproget har det med at konstituere solsystemer med delt sol, eller med solen (varmecentralen) artikuleret med to eller flere solaspekter der danner sol sammen. Nexus kan fænomenet kaldes eller flydende centre eller centraldialektik.

Det gælder i stavelser at de konstitueres af vokal og konsonant, stemme- og med-lyd, som kan lignedes ved solens runde resp. kantede aspekter, hvor sommetider det ene og sommetider det andet konstituerer enhedens interessante relationer med naboer og andre. De to momenter kan ikke reduceres til et generelt indbyrdes hierarkisk forhold, men sommetider må den ene følge med, sommetider den anden.

Det gælder i ord, at de konstitueres af noget der i én sammenhæng er helhedens kerne og i en anden medhæng. Fx er stammen i navneordet kerne i ordets benævnelse af referent mens flexivmorfemerne bare må følge med. I forhold til ytringens syntagme-konstitution så er morfemerne centrale og stammen må følge med. Det ene er i mere semantisk forstand kerne, mens det andet er det i mere syntaktisk forstand, mens de hænger pragmatisk sammen som dialektisk enhed, hvor dominansforholdet er historisk foranderligt og forandrende. Stammen er den runde i semantisk betragtning og morfemet kantningen, mens i syntaktisk betragtning er morfemet den runde og stammen kantningen.

I fortællesætningen, indikativsætningen, udgøres solen af VN med forhold som de sammen deler til deres (text-, co- og con-text-) omgivelser/omverden, og med forhold som de mere

står for hver især, igen med verbet som det runde aspekt og navneordet (subjektet) som det firkantede i syntaktisk hen-seende (jvf. den gode gamle kryds-og-bolle-markering for syntaktisk kommatering). Mens det ene Prædikat knytter sig mere til subjektet knytter det andet sig mere til fx objektet, og relatorer går ind og knytter den ene, den anden, begge og helheden med andet.

I imperativsætningen udtrykkes ofte kun den ene del af solen mens den anden er i konteksten: "*Kom!*" har den tiltalte i konteksten som syntaktisk subjekt, mens "*Ham!*" eller "*Ham?*" har verbalsolen i konteksten.

Visse verber danner sol med flere navneord (*AgiverBC*), og visse kun med relator for navneord (*det regner*).

Når jeg her behandler morfologikken i dansk sætter jeg ordenes morfemdel i centrum, og studerer dens egenart og betydning og funktion for helheden.

Taleorganernes analoge topologik

Jeg ser analogi mellem grundmorfemernes objektive funktioner og deres subjektive dannelse (og perception). Talen bæres af luftstrømme fra lungerne reguleret af mavemuskulaturen (mellemgulvet); på dansk bruges forskel på ud- og indåndingslyd (ex- og in-spiration) principielt ikke, højst til pragmatisk indikation i fx "tsk-tsk" og "gispe-udtryk", som ovenikøbet oftest er mere symptomale end signale og symbolske; luftstrømmens vej er altså principielt, stereo- og prototypisk orienteret indefra og udad, en bevægelse fra indre, gennem indre og ud i det ydre, til omgivelserne.

MAVEN OG LUNGERNE bruges til at regulere luftstrømmens hastighed og volumen og kan således artikulere talens STAVELSESRYTME OG VÆGT. Vi stavelsesdeler blandt andet med maven.

Halslyd Å-lyd

På den indre vej går luften gennem HALSEN hvor struben er en muskulatur der ved større og mindre indsnævring af luftpassagen kan bruges til at give luftstrømmen TONEFORM (bestemte rytmiske svingninger) med højere og lavere TONE-HØJDE som lydligt hørbart produkt. Her skabes talens VOKALE grundkvaliteter og altså luftstrømmens TONE-kvalitet. Hvis der ikke på resten af vejen ud sker nogen modifikation af luftstrømmen, klinger den som en "ren" HALSVOKAL, der altså er karakteriseret ved DYNAMIK OG TONE uden andre karakteristiske modifikationer. Uden dynamik kan den ikke være til, uden tone er den bare udånding uden sprogkarakteristisk lyd.

Halsvokalen lyder som det meget åbne Å som jeg ser som protoformen af det morfologisk stereotype segment Å.

Med meget lidt eller ingen tone og kun hørbar dynamik svinder det ind til åndet H-lyd. Med resten af luftvejen i stilling til nabo-lyd kan den få MUND-MEDLYD til MELLEMTUNGE-Ø-form eller andre nabo- (kontekst-) -betingede modifikationer af medlydende (kon-sonantisk) karakter. Den kan desuden få NÆSE-MEDLYD i forbindelse med næselydsomgivelser. Det distinktivt centrale morfologiske fænomen kræver således, afhængig af omgivelserne, mere eller mindre støtteindikation af dynamik og tone, hvorfor VOKALSEGMENTETS KOM-POSITION MED RYTMISKE OG MELODISKE BETONINGER hører med til dannelsen og perceptionen af morfemets specifikke Å-identitet. Og det vil i princippet sige med så lav energi som muligt, hvad angår tryk og tone, intensitet, "styrke" og "højde". De forskellige kon-sonanter, medlyde, har forvirret den teoretiske identifikation af morfemets identitet, så at mange kontekstbetingede variationer af det samme morfem er blevet medregnet til morfemet, så at der har været opregning af mange forskellige morfem-former, hvor det fælles og signifikante moment er blevet uklart identificeret og begrebet.

Å-lyden kan siges hørbart med lukket mund og får så næse-med-kvalitet, men selvom munden er lukket har den en form som former med, den er altså aldrig helt neutraliseret.

Næselyd N-morfem

Når den af maven, lungen og halsen formede luftstrøm skal ud (og det skal den ellers er der ingen strøm) så må den ud af næsen hvis munden er lukket (og det er praktisk med mad eller pat i munden).

Halsvokalen Å bliver til Næsevokalen M, hvis munden er lukket til så strømmen kun når yderverdenen gennem næsen. Hvis strømmen går en omvej gennem munden og alligevel ud af næsen, og denne omvej bruges til at sætte lidt medform på strømmen ved hjælp af tungespidsens pres mod gummerne (alveolarranden), så kan næsevokalen klinge mere N-agtig som kon-sonant lyd i den komponerede luftstrøm. M er altså en simplere modifikation af Å end N er, **N medlyder et organ mere end M** og er derfor mere kompleks.

Når jeg i morfemsymboliseringen anvender N i stedet for M er det måske for meget præget af skrift- og andre kontekst-forhold end kun godt er. Til gengæld udtrykkes mere afstand til Å, og endelig skriver jeg udtrykkeligt at det er den signifikante Næsekvalitet der er det afgørende ved N-morfemet.

(Å og M er det diende barns vellyde ÅMÅMMÅ som giver god baggrund for symbolerne MOR og MAM (MAD) og OM (-tale, -skrive etc). M er sådan set den lyd som Å kan få med lukket mund, så i en vis forstand er M før Å, som kræver Åben Mund.)

Næsekvalitetsmorfemet N kan således begribes som den naturlige mellemkvalitet mellem vokal og konsonant, stemme med minimal og tilstrækkelig kropsmedlyd, og af kropsindre natur.

Mund-med-lyd. Tand-Fortungelyd - D-morfem.

Når luftstrømmen sendes ud gennem munden får den form af mundorganernes positioner og bevægelser, hvor de bevægelige organer er tungen og læberne (og kæben).

Af disse er tungen mest omformelig og omformende (hos danskere), hvor læberne bruges til lukke, halvlukke, åben (af betydning for Næselyd og impliceret i N-morfemet) samt runding og urunding (af betydning for vokallyd og impliceret i Å-morfemet, og prominent i Jeg-Du-modsætningen). (Vi smager med tungen, kysser med læberne og lugter med næsen.)

I dansk er det tungen mod og fra tand, der bruges morfologisk signifikant til at fremhæve mund-medlyden af luftstrømmen, mere præcist tungespidsen som det yderste udpegende taleorgan. Når mundlyden skal dominere, er det mere et støj-aspekt end et toneaspekt der dominerer, hvorfor D-morfemet kan kaldes konsonant-morfem med centrum i kon- aspektet, hvor vokaliske medlyde altså er kontekstuelle og ikke centrale for D-morfemets identitet. Når D-morfemet danner stavelse sker det sammen med vokalisk lyd og er sammenhængende med denne, eller kan finde støtte i støttevokalelementet-Ø eller undertiden selv blive vokaliseret.

D-morfemet kan være mere vokalisk (stemme-) domineret som blødt-d (københavnsk) eller vokaldiftongisk j-agtig (fynsk), og mere konsonantisk (støj-) domineret som hårdt-d og t (t vel kun i sang). Det mest konsonantiske – eller rettere uvokaliske – ligger nærmere det følgende S-støj-morfem (og bruges da også næsten derivativt som morfem til dannelse af sekundært prædikat og relator ex: *god:godt*, fjernere fra de indre tonekvaliteter, mere ude i omverdenen. Der er naturlig baggrund for at D-morfemet får prædikativ funktion bl.a. i og med at det peger udad, er den udadvendte Deixis-kvalitet par excellence, luftstrømmens sidste prægning fra det indre til det ydre. Næse- og mund-karakterforskellen bruges på dansk fra gammel tid i præfixerne M og D i modsætningen Mig:Dig; Min:Din; Mit:Dit, som forekommer mig meget naturlig som analogisk symbol for henvendelsens parter: den talende og dén talen er rettet

til (Jeg-formen (subjekt) er tydeligt vokalisk i jysk (A) og gl. dansk (EK/EG), samt engelsk (AI) og tysk (ICH).) Også suffixerne i de nævnte modsætningspar er dannet med fremhævelse af henholdsvis Hals:Næse:Tunge. (Det nærmere *Hid* overfor det fjernere *Did* og (endnu fjernere) *Dér* tyder på beslægtet artikulations-topo-logik. Også præfixforskel h:d i personlig *Hun, Han* overfor mere upersonlig *Den, Det*)

Støj-lyds-morfemet S indtager en ikke-orienteret stilling som konsonantisk uden samklang med hals, næse eller mund, og er som sådan velegnet til udtryk for dele, samle, skille og reflexmarkering, en slags derivativflexiv der så at sige intet tilføjer af substans, hverken i lyd eller betydning, og som samtidig er sigelig og hørbar mellem alle andre lyd og enheder.

Jeg vil i det følgende gennemgå ordklassernes bøjningsprincipper, med de principielle modsætninger og typiske eksempler på de forskellige formers præsentation i tale og skrift. Herved vil de enkelte morfemers inter-logik fremtræde mere eksplicit.

Del 2:
Ordklasser & Flexiver i Dansk
"ÅNDS & NVPR"

{ɪ ʊ ɒ ɔ ʌ ɛ ə ɪ} {n ŋ m ŋ} {ð j ə d t} s

Morfemsegmenter og stavelsesindikationer:

- [**Å**] {ɪ ʊ ɒ ɔ ʌ ɛ ə ɪ} (Hals Stemme)
altid stavelsesdannende; maksimalt åben bagvokal *uden* reduktion:
løber (Nutid og Nomina Agentis);
samme *med* kontekstuel betinget reduktionsmulighed "Å-swa-
kvalitet": *løbere, heste, biler*. (Det er ikke nødvendigt med to
varianter af Å, hvis variationen er kontekstbestemt, som jeg tror,
hvorfor jeg her ikke skelner. Måske bedre: [-])
- [**N**] {n ŋ m ŋ} (Næse Stemme)
symbolet alene *ikke* stavelse-indikation, nasal vokal-konsonant
- [**D**] {ð j ə d t} (Tunge/Tand Støj med klang)
symbolet alene *ikke* stavelse-indikation, alveolær konsonant
- [**S**] {s} (Støj uden klang)
aldrig stavelsesdannende, kun "skille-swa" efter *s* i stammeudlyd
til tydeliggørelse af tilstedevær af begge *s*'er; frikativ.
- [**~**] binde- og stavelse-indikation med *flydende* stavelsesgrænse i
forhold til stammeendelse, dvs "delestavelse" eller ny stavelse;
implicerer "**dele-swa**" med foregående sonore lyd, ex: ~N:
må/r/en, se/le/n, ko/pp/en, å/en.
- [**-**] stavelsesindikation med swa, ex: N-: *bilerne*..
- [**!**] indikation for *ikke* ekstra stavelse og *ikke* swa, men mulig
reduktion/komprimering/kompensation i stammen: *godt . Kom!*

(Mine notationsformer er foreløbige og endnu ikke tilfredsstillende, men indikerer noget vitalt. Hans Basbølls notationspapir har været til stor inspiration, men jeg har endnu ikke med- og ud-viklet principperne nok her. Jeg har gennemgået DSUs fonetiske bøjningsnotationer og har fundet mine morfemidentifikationer foreløbigt bekræftede, idet de fonetiske kvaliteter som DSU noterer som forskellige, varierer inden for de områder som jeg angiver, på måder der principielt kan kontekstbegrundes, fx BØFFEM. Jeg må senere verificere denne påstand med DSUs eksempler, suppleret med andres udtaler (bl.a. fynske), skriftformer og sproghistorie.)
(SDU: *Den Store Danske Udtaleordbog*. (Af Lars Brink, Jørn Lund, Steffen Heger, J.Normann Jørgensen). Munksgaard, 1991. "Bøjningsregler" (ss. 1632-1659))

A. Navneords-flexiver. Appellativer, fællesnavne.

Navneord har modsætninger for betydningerne:

KØN, TAL, BESTEMTHED

fælleskøn : **intetkøn** i komposition med

ental : **flertal** i komposition med

ubestemt : **bestemt**

Heri impliceres, at Navne-ord betegner fænomener der kan tælles og bestemmes og i visse måder opfattes som kønnet og ikke-kønnet.

Navneord Fælleskøn: 4 kategorier:

N-ord	Ubestemt	Bestemt
Ental	<i>bil</i> !	<i>bilen</i> ~N
Flertal	<i>biler</i> Å	<i>bilerne</i> ÅN-

Navneord Intetkøn: 4 kategorier:

T-ord	Ubestemt	Bestemt
Ental	<i>hus</i> !	<i>huset</i> ~D
Flertal	<i>huse</i> Å	<i>husene</i> ÅN-

Navneord Ental: 2 kategorier:

Navne	Fælleskøn	Intetkøn
Ental Best.	<i>bilen</i> ~N	<i>huset</i> ~D

I ubestemt form indikeres kønnet af prædikatsformer (bestemmer- og beskriver-ords former): *en gul bil* : *et gult hus*; *den gule bil* : *det gule hus*; *de gule huse*.

Ubestemt form implicerer bestemmer/beskriver i konteksten og bruges typisk som centralord i navnehelhedssyntagme. Kan derfor kaldes IN(DE)FINIT, jvf. V-ord. Bestemt form bruges (næsten) ikke i forbindelse med bestemmer el. beskriver, altså ikke eksplicit dobbeltbestemthed (men nok halvanden-bestemthed i og med beskriverordets delvise bestemtermærke som

kongruensbøjlet, samt når proprier (der må opfattes som bestemte) får ekstrabestemmelse, "*Den gode Erik Hansen*").

Ubestemt form bruges uden bestemmerord som nævne- og deixis-form, samt generisk (arts-) benævnelse (mest flertal, ental med afvigende betydning ala "noget af slagsen"). Generisk fungerer også ental bestemt form: "*Hvalen er et pattedyr*".

I sætningsforholdet skal navneord som hovedprincip have bestemtheds morfem eller danne syntagme med bestemmerord for at fungere som nominalled, FINIT NOMINAL jvf Finit Verbal.

Alle navneformerne kan tilføjes **S-morfem** og bliver så (deriveret til) Prædikatsord eller prædikatsled i ordsammensætning. Morfemet **S** bruges også til at indikere 'kollektiv' (*Hansens overfor*)

Praktiske kendemærker på **Nominaler** er således syntaktisk tilstedeværelse af **bestemtheds** morfemer i Navneordet **eller** i dets medføjede prædikater. Den semantiske test for Navneord: begrebets **tælle**-lighed (*en/et, flere X*) er jo at eksplicitere en syntaktisk navnehelhed.

Navneord kan dannes ved derivation af andre navneord og ord af andre ordklasser, og indgår så som stamme i Navneordsflexivsystemerne.

Nedenstående giver en oversigt over nogle vigtige derivativformer:

Navneord	dannes af	afledning/skifte	exempl	suffix
1)	Navneord (N)	han-køn > hun-	ven- syer- Hans-	-inde -ske -ine
2)	Tillægsord (P)	ordklasse P>N	ured- fed- høj- sund- klog- vis-	-e -me -de -hed -skab -dom
3)	Verber (V)	V>Nv (actionis) V>Nn (agentis)	råb skriv- dann- advar- skriv- skriv--	-en -(n)ing -else -sel -eri -er
4)	Talord (RPN)	RPN>Nn	tyve	-rne
5)	Biord (RP)	RP>N	nu	-et
6)	alle sprogdele	alfa>beta-nævn	og jeg p	'-et '-et '-et

Jeg skal ikke her behandle derivativernes morfologi iøvrigt.

Andre "navneord"

Som navneord med meget høj anvendelsesfrekvens igennem historien (proto- og stereotyper) fungerer desuden de såkaldte **pronominer** eller **navnestedord**, der i grunden er relatorord, meget bøjede, men for os næppe bøjelige, relatorord med vigtige anafor- og deixis-funktioner og -indikationer (og historiske ur-indikationer). Deres morfologi behandles ikke her. Desuden fungerer **talord** undertiden som navne, samt **prædikator** og **prædikativ-verbaler**. Ja, alle ord og sprogdele.

Proprier (egennavne) fungerer som (deiktiske) henviserord med situations-implicit bestemthed og bøjes i princippet ikke, med mindre deres simple fænomenbenævnelsesfunktion kompliceres af særlig kon-betydning (*flere Laudrupper, nogle rigtige Mekkaer*). At de skulle være uden egenskabsbetydning, beskrivelsesbetydning, fællesnavns-karakter, er overflødig at antage; det vigtige er at benævnelsesfunktionen dominerer når de bru-

ges som *proprier* (*Odense Universitet* betyder vel også et universitet som andre universiteter og beliggende i Odense som andre fænomener; personnavne betyder jo da osse bl.a. køn, klasse, alder, ideologi, race, region etc. når vi ser på (og bemærker) distributions-principperne.) Intet i sproget kan i enhver vital henseende reduceres til monologikker, og alt i sproget kan betragtes endimensionalt.

C. Verbal-ord – Flexiver og flexive derivativer

Verbale ord har flere syntaktiko-semantiske flexiver, der bruges til at indikere verbalordets sætnings- og betydningsforhold. (Formerne omfatter afledning (derivation) til andre ordklasser: derivative flexiver.)

Den stereotype verbalords-funktion er at danne central nexus i en sætning sammen med eksplicit, syntaktisk subjekt (evt. flere med- og ved-føjede led).

Dvs implicit sætningsled-**relator**-funktion og eksplicit verbalbetydning.

AKTIONSARTER

Forholdet med de semantiske og syntaktiske subjekter (semantiske agenter og syntaktiske subjekter) bestemmer:

2-4 AKTIONSARTER:

PASSIV-, RECIPROK- OG REFLEXIV

-S/~D-S

AKTIV

Å/~D-

Aktiv er grundarten karakteriseret ved at det syntaktisk medføjede subjektord betegner det semantiske subjekt for verbalbetydningen ("den eller det der gør verbalhandlingen").

Passiv er afledt art der vender om på subjekt : objektforholdet, således at det syntaktiske subjekt ikke er semantisk subjekt, men objekt ("den eller det der gøres noget ved eller for"). Passiv forekommer således kun ved visse verber (især transitive) og

kun i visse måder (navne- og centralmåde (og her sjældent i ønskeformede sætninger)), hvor det giver mening at bytte om på verbets subjekt-objekt-forhold.

Reciprok og reflexiv aktionsarter har samme morfem-udtryk, men kun delvis samme syntaxforhold som passiv, og anderledes semantik impliceret af verbalindholdet (*mødes, ses, slås*), således at semantiske subjekter udtrykkes som syntaktiske subjekter.

Nogle få verber har reflexiv som grundart og kendes måske ikke i aktiv (*trives, grønnes, længes, færdes*).

MÅDER

Ud fra verbalordets syntaktiske funktioner regner jeg med en måde mere end traditionen, nemlig Relatormåde, som i grunden er centralmådens relatorfunktion i rodkultur, uden ret meget verbalsemantisk indhold:

3-4 MÅDER:

- I: **Centralmåde** som sætningskonstituerende finit verbal
- II: **Navnemåde** som infinit verbal, navneled eller abstrakt verbalbetegnelse (nævneform med og uden relator- *at*)
- III: **Tillægsmåde** som infinit verbal, prædikat til navneord.
- IV: **Relatormåde:** *er, har, blir, gir, gør, går, ser, får, [...]*
ved, kan, skal, vil, tør, bør, må, monne, (gider)

I. Centralmåder

Centralmåden findes i **2 sætningstyper**: FORTÆLLE-sætninger med eksplicit syntaktisk subjekt og HENVENDELSES-sætninger (deixis-sætninger) med obligatorisk taler-tiltalt-implikation (pragmatisk subjekt) i sætningens syntax og semantik. (Alle sætninger er begge dele, men der er tale om dominansforhold.)

Den stereotype, fulde verbalkarakter finder jeg i Fortælle-sætningens centralmåde (omend den imperativiske deixis-form i en vis forstand er prim-itiv prototype, se nedenfor).

VERBALETS 4 CENTRALMÅDER (FINITTE FORMER):

1a)	NUTID (Præsens, realitetsform)	Grafem: -r	Morfem: Å
1b)	DATID (Præteritum, afstandsform)	-ede, -te	-D-
2	BYDE/BEDE (Imperativ, tiltaleform)	!	!
3	ØNSKE (Optativ, gudstiltaleform)	-e!	-

De ortografiske former angives her fordi de kan bruges som indikatorer for det finitte sætningsverbal i skrevne tekster, "bolle-ord". Udråbstegnet ved morfemsymboliseringen angiver, at deixisformen imperativ dannes ved dynamisering af stammen, altså en radikal virkning på stammen med eliminering af ordets afrunding.

Apropos uafrundede ord, se note ¹

Nutids- og datidsmåder

Nutidsformer uden Å (måske alle stærke verber, her skal nævnes):

er, har, blir, gir, gør, går, ser, får m.fl.
ved, kan, skal, vil, tør, bør, må, monne, (gider)

De stærke verber læres formentlig som lexemer, ellers er (al-le?) andre verber i nutid med Å. At Å-princippet i nutid virker så generelt kan være et indicium for Å og nutid (aktiv) som verbalstereotype, og det som idag for de fleste modersmålstalende danner udgangspunkt for dannelse af andre former.

¹ Derfor kan en efterfølgende explicitering af det semantiske subjekt ved hurtig tale næsten danne ord med imperativen: "Komduhér!", "Komlhér", "Komdudér", "Komlhér". Det kan osse syntaktiske objekter, dativobjekter og relatorer: "Sehér", "Sehamdér", "Gimigden" osv. Det kan antyde imperativformens historiske prototype-karakter og de nyere bøjningers stereotyper som (fonetisk og semantisk) afsvækkede ordsammensætninger via en historisk karriere med person- og talbøjning. I urformen har imperativ sikkert ikke haft den ordre-betydning og -funktion, som sprogbrugere idag ofte tilskriver den, men snarere med-dele-funktion, som når den lille pige ivrigt siger: "Sefarpipfugl!" En historisk etymologisk analyse af de nulevende morfemer, deres former, funktioner og betydninger, vil givetvis kunne lære os meget også af roddelenes kompleksitet af betydende og virkende indholds- og forholdsbærende fonetiske udtryk, så at nogle ords fonemer måske er minimale tegn med betydningsspør af mere analogisk og mindre digital natur end de fleste sprogbrugere idag er opmærksomme på. Visse ord smager bedre end andre .

Det mest anvendte verbal er, som jo bl.a. er karakteristisk ved at tilknytte subjektsprædikat (og ikke objekter) ved at forbinde N-led som indbyrdes prædikater, **har ikke Å-lyden, for det behøver det ikke, fordi det er kendt og genkendt for overhovedet at kende sproget.** Men i skriften ligner ordet slutningen af verber i nu-tid *-er*, hvor denne notation iøvrigt har forvirret vokal-identifikationen på grund af en mental kategorisering af r som konsonant. Å udtrykker måske subjektsprædikationsaspektet af verbet, mens stammen udtrykker verbalindholdet uden subjekt-nexus.

Datid ses at være en mere kompleks form end nutid, markeret ved ekstra stavelse og "fjernere" segment; **~D-**. Også de såkaldt stærke verber har – tror jeg – i datid mere kompleks form end i nutid, nemlig i roden, der vist kan siges at være tungere, omlydt, vokalvolumen etc. (er:var, gir:gav, sir:sae, syngr:sang. Et spændende fonetisk og historisk kapitel.

Nutid og datid indikerer ikke blot indbyrdes forhold mellem sætningens semantiske og syntaktiske konstituenten men udtrykker også **forholdet mellem disse som helhed** (sætningsbegivenheden, den fortalte situation) **og den talende** (fortælleren, PRAGMATISK SUBJEKT). Formerne er således også sætningsindre extra-relatorer af pragmatisk, deiktisk natur, der indikerer specifikt forhold mellem sætningsled og fortællerkontekst. EXTERNE RELATORER ER SÅLEDES IKKE KUN I SÆTNINGENS INDGANG OG UDGANG, MEN OGSÅ CENTRALT I SÆTNINGEN.

DATID udtrykker stereotypisk Tids-afstand, Distance, mellem fortæller- og fortalt situation; **NUTID** udtrykker nærhed, Aktualitet, inkl. Al-tid og Fremtid, i fortæller:fortalt-forholdet.

Den mest markerede form er datid, der også bruges til at udtrykke **afstand i realitet** i videre forstand, hvorved den får hypotesens, spørgsmålets, tvivlens, ønskets MODALE betydning uden klar tidsbetydning: "*Kom du så imorgen, eller var det først i overmorgen?*" "*Kom du imorgen, blev jeg glad.*"

Men sætningstypen er vel her klart anderledes end fortællertypen, nemlig af henvendetyperne.

Nutid kan også bruges imod sin tidsbetydning, nemlig til AKTUALISERING af forgangne situationer, så de gøres FIKTIVT nærværende i fortælle-/samtale-situationen, i det diskursive univers. Altså topo-logiske analogidannelser. (Historisk og dramatisk præsens.)

Dele-verbaler

Som centralmåde-nutid og -datid regnes også vigtige verbaler, der ikke fuldender verbalfunktionen hermed, men implicerer andet udtryk for dele af verbalindholdet i form af infinit indholds-verbal.

Det gælder de såkaldte modalverber (og hjælpeverber samt andre udpræget deiktiske verber).

Vi kan tale om delt verbal, hvor centralmådeformen udtrykker subjektrelation (central syntax-semantisk nexus), modalitet, tid, måde (pragmatisk nexus), mens indholdsverbal-delen(e) udtrykker verbalindhold i øvrigt og kan tilknyttes objekter, dativobjekter og prædikater samt naturligvis relatorer. Den såkaldt infinitte form deler subjekt med den såkaldt finitte form; **begge er faktisk in-finitte**, men betegnelsen henviser åbenbart til nexus-konstitutionerne (med syntaktisk og pragmatisk subjekt samt nexus-relatorer) som det finitte verbals centrale karakteristika. I stedet for at kalde sådanne finitte verber for hjælpe-verber eller modal-verber, vil jeg foretrække at benævne dem SUBJEKT-VERBALER, fordi de fungerer i nexus med både det syntaktiske subjekt og det pragmatiske subjekt, samt i øvrigt udtrykker talerens subjektivitet. De andre dele af den delte verbalhed (de infinitte former) kalder jeg PRÆDIKAT-VERBALER.²

² Dette fænomen med delt verbal er analogt med mine tidligere bemærkninger om solsystemer med flere centre afhængig af aspekt, delt sol, eller halvmåner der måske er mere passende på sproget der jo ikke selv er solen, men **medium** for talerens belysning af det ene og det andet aspekt.

2. Byde, bede, Delemåde IMPERATIV:

"MORFEM": KOMPRIMERING AF STAMME evt. støddannelse, (symbol: !)

Imperativ kendes på ikke at danne normal rund ordendelse, således at morfemet er dynamisk, afsnupper noget af ordets endelse og kompenserer ved komprimeringsindikationer, fx stød [?] i stammen, altså en radikal (rod-) tilbagevirkning.

Her tydeliggøres at morfemflexiver virker ved dynamik (mave) og kan være direkte fjernende noget af stammens kvalitet. Overalt er flexiverne meget lette dansefødder (jvf versefødder), der ikke må træde ret hårdt før de ophører med at indikere et særligt felt, med særlige principper for fonematisk kommutation og stavelsesforhold.

At visse imperativdannelser, som *klistr!* forekommer at være sprogstridige (jvf. Lund&Brink i SDU) er naturligt, da imperativens naturlige område er at fungere i til-TALE-ytringer, og der ville man næppe finde på sådanne isolerede konstruktioner, som nok er analogidannelse via skrift. Dannelser som er nemme nok at skrive, og tildels læse, kan godt føles sprogstridige, fordi taleimitation (mentalt og fysiotaktilt) nok ledsager, og impliceres i, læse- og skriveprocesserne.

Dannelsen *klistr!* lider bl.a. af en endelse som ikke må lyde og føles som en 'Å'-endelse (nutid) eller en ordafrundende '-'-endelse, og hvordan laver en dansker så en artikulation af r-fonemet i den position uden vokalstøtte? Hvis den skulle finde fonetaktisk-syntaktisk udtryk måtte det være i flerordsforbindelser med relator-lette ord som fx: "*Klistr-den-fast!*", som nok kan tillade passende reduktioner og samlet dynamisk-tonalt forløb, der giver r-fonemet artikulationsmulighed uden forveksling med infinitiv og præsens, idet formen af sætnings-syntaxen indikeres som finit, der udelukker infinitivtolkning, hvorfor vi kan vælge at synkopere / eliminere r-fonemet og sige "*Klist-den-fast!*" med yderst let midterled smeltet sammen med første led. Tonegang og dynamik vil som princip indikere, om

det er en spørge- eller imperativ-sætning (og i skriften hhv '?' og '!'), hvorved tvetydigheden af konstruktionen som imperativ (med *den* som imperativens syntaktiske objekt) eller spørge-nutid (med *den* som nexussubjekt) elimineres, også selvom Å-kvaliteten bliver hørlig: "*KlistÅ-den-fast!*" vs "*KlistÅ-den-fast?*" Henvendelsesytringer hører mest talen til og kan give kunstige problemer i skriften, hvis mediernes natur ikke respekteres.

3. Optativ, Ønskemåde "guds-/skæbne-henvendelses form" -!

som regel med de syntaktiske, personreferentielle navne som **indirekte** med-adressat (2. person, tiltalt) eller med-taler (1. person flt.). *Længe leve kongen/brudeparret! Gud være lovet! Gud give dem lykke! Vi ønske dem mange gode år! Ske din vilje!*

Optativmorfemet falder sammen med infinitiven i segment-kvalitet men har nok andre tone- og dynamik-forhold, ihvert-fald i sammenhængen med andre ord, hvor optativen topologisk har plads som centralverbum i sætningen. Adskiller sig fra Imperativen ved ikke at komprimere og endereducere stammen.

Iøvrigt bruges formen vel idag kun i ritualiserede sammenhænge.

II. Navnemåde

B. Infinitiv Grafem: -e Morfem: -

Grafemet -e kan være vigtigt at mærke sig, da det kan irritere læserer at læse -er i infinitiv (og navneflertal ubestemt), selvom der ikke er megen hørbar forskel på infinitiv *irritere* og præsens/nutid *irriterer* (mere på flertalsendelsen i *læsere* og *biler* (reduplikation i den første som en slags dobbelt Å (hvad det jo også er, nemlig afledningsmorfem + flexivmorfem))).

Når stammen ender på -r vil morfemet '-' ofte ikke være til at skelne fra nutids-morfemet 'Å', men forskellen vil i principet vises af sætningssyntaksen og/eller af foranstillet relator *at..*

Infinitiv har verbal betydning og både verbale og navneagtige egenskaber.

Kan med *at*-relator fungere som navneled ("At spise er sundt") og samtidig knytte objekt(er) til ("At spise god mad er sundt").

Kan uden *at* fungere som indholds-verbal ved delt verbal og medføje objekter ("Hun kunne nok spise maden"). Med *at* dog undertiden i deling med *tør* og *gider* ("Hun *tør/gider* ikke (at) spise maden").

III. Tillægsmåder, Prædikatsmåder.

Verbale og Prædikats-agtige egenskaber

2 grund-former: *spisende, spist*

Lang, "nutids-agtig" tillægsmåde, kompleks morfem: ~N!-

Kort, "datids-agtig" tillægsmåde, simpelt morfem: ~D!

Den korte form kan (i visse verber) **kongruensbøjes** ligesom (andre) prædikater til navneord (figur efter Rehling):

Ortogr.	fællesk.form	intetk.form	fl.t. og best. form
A.	<i>given</i>	<i>givet</i>	<i>givne</i>
B.	<i>lukket</i>		<i>lukkede</i>
C.	<i>kendt</i>		<i>kendte</i> (m.stød)
Morfo- grafisk	fællesk.form	intetk.form	fl.t. og best. form
A.	~N	~D	N-
B.	~D!		~D-
C.	~D!		~D!D- (m.stød)

A-formerne forekommer kun ved en del af de stærke verber, og den særlige fælleskønsform ~N er meget på retur. A-formerne vil jeg betragte som leksikaliserede.

Tilbage bliver som egentlig produktiv kongruensbøjning i (navne-) prædikatsmåde tilføjelse af stavelse foran det signifikante morfem, altså: ~D! ved kongruens med andre former end ubestemt ental, der bevarer den simple form ~D!, ligesom i (verbal-) prædikatsmåde.

Kongruens- (og funktions-) modsætningen i de to prædikatomåder udtrykkes altså **ikke segmentalt men dynamisk** ved kompleks form. Vi kan komplicere stammekompression med stød.

D-morfemsegmentet synes også her som **stereotypt Prædikatomorfem**, den ord-intra-relator, der udtrykker at (prædikato-) ordet bruges som betegnelse på egenskab, som tillægges det (eller de) fænomener, som det (eller de) (NV-) ord, som P-ordet knyttes prædikativt til (syntaktisk-semantisk-pragmatisk), henviser til. P-ord betegner egenskaber og henviser til ord, der henviser videre til fyldigere egenskaber og fænomener.

Forskellen på formerne **~D!** og **~D!-** i den verbale (datids-) til-lægsmåde kan karakteriseres som verbal-**flexiv** vs **-derivativ**, idet den simple form bruges syntaktisk-semantisk mere **verbal-**leds-egenskabeligt end den anden, der bruges mere **navne-**prædikato-leds-egenskabeligt.

Ex:

~D! *De havde elsket overalt i Europa* (Subjektet som verbalsubjekt)
~D!- *De var elskede overalt i Europa* (Subjektet som verbalobjekt)
~N!- *De er elskende overalt i Europa* (Subjektet som verbalsubjekt)

Om verbal-betydning- og -funktion, se note³

Større grad af morfem- (og undertiden tilbagevirkende rod-/stamme-) **kompleksitet** udtrykker så at sige at ordet er **mere deriveteret** (i betydning og funktion og dermed ordklasse) end den simple form. Kompleksitets-forskel kan udtrykkes med **segmental** eller **prosodiske** indikation eller med **kompleksitet** heraf – i såvel morfem-, grænse- som stammefelterne. (Segmental og prosodisk forandring af rødders centrale dele kaldes stærk eller radikal (radix=rod) bøjning.)

³ Nærmere herom i led- og sætnings-morfologi ("syntaksen").

- a) ER, HAR, BLIR, GØR, GIR, FÅR, SER, GÅR, STÅR er nok verbale grundkategorier for verbets relator-funktioner, NVPR-relationering.
- b) Modalverberne er nok grundkategorier for TALER-subjektive-realitetsgrader.
- c) De øvrige verbers særskilte indhold er prædikato-kategorier, i komposition med Taler-og NVPR-relatorfunktioner.
(Verbalsemantik med morfologisk, syntaktisk og pragmatisk signifikans)

Prosodiske midler (maven og struben, rytme og melodi) er tilsyneladende meget vigtige indikatorer for hvilke topo-logikker der aktuelt gælder, dvs "indikerer bevægelsen i, mellem, fra, til, om felterne og hvilke sprogprincipper der nu gælder, skiftes fra og til, og forberedes".

Morfemsegmenter betyder nemlig noget forskelligt afhængig af hvor vi er topo-logisk.

Derfor er morfembetegnelser mærket med deres stereotype signifikante **dynamik- og lyd-område**. Hvor meget dynamik og hvilke lyd der bruges, er kontekstuelt (herunder leksikalsk) bestemt, og kan have så mange varianter som område-indikationen tillader.

Morfemer er dialektisk konstitueret af dynamik og lyd og kontekst.

Verbal-derivative flexiv-lignende morfemer:

V > N(v)	Nomina Actionis	<i>en løben</i>	Morfem: <u>~N</u>
V > N(n)	Nomina Agentis	<i>en løber</i>	Morfem: <u>Å</u>

Begge morfemer bliver del af stammen i Navneordet og fungerer således ikke som flexiver, men som derivativer. Kun medtaget her p.gr.a. deres morfem-form, som antyder **levende metamorfoser** mellem ordklasserne, og p.gr.a. forveksleligheden med ental bestemt resp. nutid og flertal ubestemt, som dog netop ikke vil optræde i de samme naturlige omgivelser.

(Højst kunstig avisoverskrift uden tegnsætning:

"LØBER LØBER LØBER NED"

Selv denne elliptiske sætning har vel kun tvetydigheden mellem spørge-måde og fortælle-måde. Jeg vil gætte på at mine læsere vil læse den nogenlunde ens uden at forveksle formernes betydning. En oplæsning vil indikere den valgte tolkning.)

PRÆDIKAT-FLEXIVER

PRÆDIKATER dannes af

a) prædikatorord (lexikaliserede) der optræder uden (oplevet) derivativ, og uden nødvendig tilknytning til nogen eller noget bestemt, som en egenskabsbetegnelse af næsten Navneagtighed (god, smuk, dejlig, stor, sund) "Der var så dejligt ude på landet", hvor *dejligt* næsten er sætningens egentlige subjekt.

b) deriverede stammer, med derivativet som prædikatmærke og en betydningskendt rod.

Forskellen på a og b beror på skøn og kendskab til rødder og derivativer og flexiver, herunder historisk viden og aktuel opmærksomhed. Mere eller mindre er lexikaliseret som mere eller mindre simple og komplekse former.

PRÆDIKATER fungerer som med-ord (uden nødv. syntaktisk naboskab, sammenstilling eller relator) som:

A. Navneprædikater (adjektiver, tillægsord)

A 1 Navneordet explicit

("en smuk tanke", "tanken var smuk", "de var smukke")

A 2 Navneord implicit i forb. m/Verber med dom. relator-verbal funkt.

("være/gøre/blive smuk(ke)/(t)")⁴

Disse to typer P kaldes ofte **adjektiver** eller tillægsord og de **kongruens-bøjes** i forhold til det prædikerede fænomen. Jeg kalder dem **Navneprædikater** under et og ser også den sidste form som prædikat til en navneramme der kan udfyldes med navneord.

Kongruensbøjningen er formålstjenlig til at indikere samhörigheden med det prædikerede fænomen, hvis benævnelse kan være syntaktisk fraværende eller fjern.

⁴ (t) er tvetydigt og hører kun hjemme her hvis mærke for kongruens med underforstået intetkønsord, ellers hører det hjemme under B eller C)

De to næste typer kaldes ofte **adverbialer**, men jeg finder det rigtigere at betone deres ad-prædikate karakter, idet de knyttes som adled til andre prædikater. Det har bl.a. betydning for erkendelsen og beskrivelsen af sætningssyntaksen, hvor adverbial og adverbium ofte er blevet dele af en begrebsrodet forestilling og analyse. Jeg kalder dem for

B. Tillægsprædikater Prædikatsprædikater, fordi de lægges til andre (prædikative) ord ("ad-ord (-verb)", ej direkte ad-reference), nemlig til:

B 1 **Verber** hvor de knyttes til verbets *prædikative* aspekt

B 2 **Prædikater** (Prædikater til prædikater), adled i beskrivelses syntagma

C. Relatorprædikater (er relatorer eller) lægger sig til relatorer og indgår i sætningers relatorled.

"Det havde godt nok ikke været så godt",
det understregede er del af sætningens central-relatorled, det sidste er af B-typen. Hvis det er ren relator (uden at lægge sig til en anden relator, som her), så er det nok pr. definition og virkelighed ikke prædikats. Men flydende overgang, jvf.

"Jeg ville godt være kommet" ca svarende til *gerne*

"Jeg ville nødig(t) være kommet" ca svarende til *ikke ret gerne*

"Jeg ville måske godt være kommet" ca svarende til *vel*

Relatorprædikater kan beskrives som ad-led i relator-syntagma og er derfor at finde i sætningens centralrelator-led efter nexus og før prædikatsled.

Morfemmærket er selvfølgelig klart **D!**
(uden assim. og afrunding) ellers er der tale om relator-ord.

Komparations- Gradbøjnings-flexiver

Der skelnes mellem 3 grader svarende til rod-relatorparadigmerne:

få : færre : færrest, god : bedre : bedst, lille : mindre : mindst,
 en/mange : flere : flest, ond : værre : værst, **(noget) : mere : mest**

Disse og lignende lexikaliserede paradigme-ord kan i princippet træde i stedet for de udviklede komparationsflexiver, hvor det giver passende betydning, og altså danne prædikat til prædikat i prædikat- og navne-syntagmer.

Analogien tillader ikke altid allesteder udendvidere den modsatte flexivering, som kan kaldes **tabu**-eret og dermed, hvis den alligevel bruges, får anden med-betydning end simpel flexivbetydning.

(Jvf. "*hun er *godere end dig*", "*du er *bed nok*", men gyldig i faste udtryk (som man altså ikke selv danner) som : "*Th, du godeste!*")

I analogi med ovennævnte fungerer følgende flexiver produktivt til gradbøjning af navneprædikater og dermed deres betydningsindhold og delvis deres funktion og distribution:

KOMPARATIONS KATEGORI	1. GRUNDFORM, POSITIV	2. KOMPARATIV (MERE)	3. SUPERLATIV (MEST)
ORTOGRAFISK	<i>sund</i>	<i>sund-e-re</i>	<i>sund-est</i>
	<i>smuk</i>	<i>smuk-ke-re</i>	<i>smuk-kest</i>
FLEXIV-MORFEM	!	ÅÅ el. Å-	-SD

Superlativ bøjes **kongruent** med '**bestemthed**' med flexivformen **-SD-**, altså en dynamisk enhed mere end 'ubestemt'.
sund-est: *sund-es-te*.

Skrives med støttevokal *-e*, der altså indikerer stavelsesdannende **D-**, modsat udlyds **-SD**.

SUPERLATIV	UBESTEMT	BESTEMT
ORTOGRAFISK	<i>sund-est</i>	<i>sund-es-te</i>
	<i>smuk-kest</i>	<i>smuk-kes-te</i>
FLEXIV-MORFEM	-SD	-SD-

Positiv bøjes kongruent med Navne-ord i køn, tal og bestemt-hed:

POSITIV	UBESTEMT ENTAL	BESTEMT OG FLERTAL
FÆLLESKØN	<i>god, smuk, sund</i>	<i>god-e, smuk-ke, sund-e</i>
INTETKØN	<i>godt, smukt, sundt</i>	

POSITIV	UBESTEMT ENTAL	BESTEMT OG FLERTAL
FÆLLESKØN		!
INTETKØN		D!

Tillægs- og relatorprædikater dannes som intetkøns-kongruens-formen af Navneprædikater, hvad der ikke er så mærkeligt eftersom intetkøn bl.a. betyder af ubestemmelig art.

Numeralier fungerer som relator, prædikator, og nominator, og har egenskaber fælles med og forskellige fra andre ordklasser. Jeg regner dem fundamentalt for relator-ord, og vil behandle dem i særlig relator afhandling, samt nævne dem i syntax, hvor de kan optræde som (i stedet for) Navneord, Tillægsord, Partikler, delvis med disses kendemærker.

Et par stikord:

Mængdetal og Ordenstal og Navnetal

1, 2, 3, 4 -kategorier, jvf. navneprædikats-endelsen (ordenstal):

først-E, ande-N, tre-DJE, fjerDE, [...] syvENDE ... elvTE, tolvTE

en-E, ande-N, tre-DJE, fjerDE, [...]

den ene, den anden, de andre; en og anden;

de første, de sidste

en enkelt, et par, et dusin, en snes, et sekel, et hundrede, et tusinde, en million

fem gode kroner : en **fem**-krone : en **femmer** : et **fem**tal : en **fem**-seks tal
en tre-stykker, et par stykker

Klør 5, Linje 3, Program 2; overfor

fem gode klør, tre krumme linjer,

Tælle i fælleskønform fordi vi tæller noget bekendt når vi lærer at tælle, fx fingre.

En oversigt over nogle afledningssuffixer som jo så er kendemærker:

Tillægsord	dannes af	afledning/skifte	eksempel	suffix
1)	mange klasser	N>P V>P P>P (betydning)	<i>barn-</i> <i>flyv-</i> <i>løs-</i>	<i>-(l)ig</i> <i>-(i)sk</i> <i>-agtig</i>
2)	FællesNavne (N)	N>P	<i>sand-</i> <i>regel--</i>	<i>-et</i> <i>-mæssig</i>
3)	Verber (V)	V>P	<i>hold-</i> <i>hjælp-</i> <i>drille-</i>	<i>-bar</i> <i>-som</i> <i>-vorn</i>
4)	Fællesnavn (N) Verber (V)	N>P V>P (jf. till.måde)	<i>uld-</i> <i>kæl-</i>	<i>-en</i>

D. RELATORER

Relatorord er i princippet ubøjelige, men de ligger nok til grund for bøjningsflexiverne. Derfor ligner de hinanden og hverandre. De omfatter funktionsklasser som:

Konjunktioner

Præpositioner

Tids-, steds-relatorer

Logik-relatorer (jvf konjunktioner)

Navnestedord (et meget sindrigt og vitalt system)

Verbalstedord (er, var, har, gør)

Formelle stedord, Situativer (der, her)

Spørgestedord

Hele dette interessante rodnet, som bl.a. er så ubøjeligt, at det vel i grunden er umuligt at danne et personligt pronomen i ental fælleskøn, så det kan fungere som blot relator (men det skal det vel heller ikke).

Produktiviteten i rodnettet ser ud til at virke med en særlig økologik, der modsætter sig overudnyttelse, for kortsigtet forgribelse, men som ser ud til at være intuitivt og spontant virkende og til at kende og bruge for en tre-årig. En kilde som har justeret og vitaliseret sproget gennem årtusinder. Relatorord

der ubemærket går ind og expliciterer relationer hvor disse ikke er tilstrækkeligt givne ellers. Går ud og ind hvorsomhelst, har hjemmeforbindelser overalt.

I en dansk grammatik skal formerne stilles til skue, men ikke fremstilles som et for os flexibelt og manipulerbart bøjnings-system, snarere som en fødsels gave til vores anden natur.

Desuden skal derivativer fremstilles, samt vel også fremmedord og disses mønstre, som jo nok ændrer indpas efterhånden som færre kan latin/romansk og flere kan engelsk.

Skriften skal også behandles i dens betydning og relation med tale og tanke, desuden nogle historiske extramedieudviklinger.

Eftertanker

Prosodi, dynamik, luftstrøm, udåndingsform, mavemuskelaktivitet – Krop og betydning så vel som kvalitet

er måske morfologiens dybeste og **mest fundamentale UD-TRYKs medium**. Trods min iøvrigt **musikalske** opmærksomhed og fornemmelse, har jeg ikke hidtil i mit sprogstudium været tilstrækkelig bevidst opmærksom på disse forholds KOMMUTATIVE betydning, nok på deres vigtighed i finere kontekstuel semantik i levende kommunikation (de små nuancer som kan gøre en livgivende eller dræbende forskel) og i æstetisk forstand tydeligt i rytmens mere eller mindre velbehagelighed.

Verse**fødder** befordrer gangen igennem teksten, giver den ben at gå på, danse på, synge på osv, og de **organiserer** teksten, TALEN i TOPO-LOGISKE enheder og helheder, sammenhænge og skel. Netop flexivmorfemer, der både danner særhed og ikke danner særskilt ord, er selvfølgelig vitalt afhængige af dynamikkens topologiske indikationer og organisationer.

Jeg har igennem min foreløbige analyse erfaret vigtigheden, men er endnu ikke sikker på min notationsform og lyttemåde. Der gælder særlige syllabicitetsprincipper og -udtryk i morfologien, de er af simpel og naturlig art, hvordan får de en simpel og naturlig betegnelse og notation?

Jeg tror **dele-princippet** er vigtigt, og at et morfem skal være et tillæg til ordet og derfor ikke må tage noget fra ordet uden at kompensere herfor. Dele stavelser, såvel som lyd kvalitet, skal finde en begribelse- og betegnelse-form, vægt og vægtfylde, osv.

De prosodiske fænomener er måske af segmental art såvel som klangene, når det gælder morfologikken.

Jeg er nogenlunde sikker på holdbarheden af at der er en dyb **sammenhæng mellem ordklasser og morfemsegmenter** og det er jeg dels af empiriske dels af (morfo-) logiske grunde.

Navne- og udsagnsord deler værdighed som fænomenbetegnere med hver sit aspekt som belyser og forbinder. Navne har "i sig selv" "substans"betydning, mens verber i sig selv har "aktions"betydning. I sætningen er N og V to centre af samme udsagn og fænomen, og der er grunde til at betragte dem hver især sommetider som Å-kvalitet og sommetider som N-kvalitet. På sæt og vis er Navneord mere generelle end Verber, idet alle ord og orddele kan gøres til navneord, men så sker det som regel med intetkøns-/prædikat-markeringen D og fri relator *et*. Det kan antyde, at der er ord, der i sig selv er mere navneagtige end andre, skal vi sige i tanken fattes som fyldige begreber med mange implicite egenskaber, som afgrænsede og tællelige identiteter med mange aktions- og relations-potentialer, egen-t-lige navneord, som der kan knyttes alskens (alle køns/slags) prædikater og relatorer til.

For konkret at knyttes til et udsagn uden selvstændige relatorer skal Navneord i princippet tilføjes et relatormærke for bestemthed, og dette mærke er i simpel form ~N. Så kan verbet med sit simple mærke Å udsige hvad N gør og N-mærket markere, at det er Navneordets referent, der siges AT VÆRE DEN DER GØR. Derfor er det en strid om ord, om vi kalder navneord for Å-klasse og verber for N-klasse eller omvendt, dvs om vi lægger vægten på morfemets betegner-karakter eller dets betegnet-karakter. Den formelle verbalrelator skrives på dansk *er*, og ligner endelsen på de fleste nutidsformer, som er den simple sætningsverbalform. Den formelle nominalrelator skrives *en*. Det kan tale for begge dele: Hvis vi spørger efter kendemærker på den ene og den anden slags, så er det logisk at kalde Navneord for N-ord og Udsagnsord (eller Omsagnsord) for Å-ord, men ikke hvis vi siger at det mærke som de får for at træde i forbindelse med hinanden må være det som de ikke er eller har i sig selv. Når vi ser månen ser vi solens lys og ser vi kun solens lys ser vi ingenting. Jeg lader spørgsmålet

ligge åbent og betoner, at Subjekt og Verbal implicerer hinanden for at danne udsagn og omsagn.

I deixisform har ingen af dem nødvendigvis relatorflexiv eller ordforbindelse, men situationsforbindelse.

At flertal ubestemt har Å-formen og kan bruges generisk i forbindelse med verbal antyder Å-formens sætten fænomener i bevægelse og sammenhæng, men måske er flertal ubestemt blot et reduplikationsmærke, altså [-].

Kendemærkeklassifikation af ord i sætninger:

-Å	-N	-D	-S
Verbal	Nominal	Prædikat	Relativ
Nutid-Præsens	En Bestemt	Egenskab	Genitiv
Aktivitet	Aktør	Prædikator	Reflexiv

De ord der ikke mærkes er **Relator-ord** og klasseløse og af alle klasser, **KOMPOSITORER**.

De vigtigste i sætningsskema-forstand er **Indleder-, Central- og Slut-felt-relatorer**, hvor de første er konjunktioner (side-, underordnings- og **situations**-konjunktioner). Her definerer jeg alt før det finitte verbum som konjunktionale indledere, også når subjektet kommer ind her i forfeltet. Central-Relatorer er typisk af central nexus-logisk og -modal art der virker på hele udsagnet (*ikke, måske, sgu, nok, ganske givet, bestemt, aldrig*). Feltet er så stærkt at det kan tiltrække negeret subjekt (*ingen, intet*), hvis det ikke placeres i forfelt. Forfelt og Centralrelator omgiver tæt syntaktisk V - N-nexus, der altså principielt kommer før Prædikater og efter Indlederrelator.

Relatornavne kan rykke ind foran centralrelator i kontakt med udelt finit verbal:

Og/ så// gav hun ham den/ ikke alligevel.

Og/ hun// gav ham den/så ikke alligevel.

Og/ den// gav hun ham /så ikke alligevel.

Og/ ham// gav hun den/så ikke alligevel.

Og/ gav// hun ham den/så ikke alligevel?

Og/ giv// ham den/så!

Når verbalet bliver (sit.-) konjunktion er der tale om en **henvendelsessætning**, hvorfor jeg finder det analytisk vigtigt at sige, at det finitte verbum ikke altid står på samme plads (som Diderichsen og Erik Hansen sagde), men netop at den sidste del af konjunktionsfeltet er en vigtig SITUATIONS-konjunktion, der indikerer hvor vi er i diskursuniverset og/eller samtale-situationen inden det centrale udsagn kommer. "Kom!" står således i forfelt og da der ikke kommer mere så er det også central- og slutfelt, hvor konteksten må stå for resten. Ordet *også* er en sammensætning af to relatorer med tre flexiv-kvaliteter ÅSÅ, med forskellig vægt efter udtale og betydning.

Jeg tror min morfologik kan bidrage til en klarere sætnings-syntax-begribelse og beskrivelse, ihvertfald for mig.

Foreløbig oversigt over flexiverne i dansk

Ad mange impulser og spor aner jeg en samlende konjunktur i de stereotype danske flexivers dialektik, med levende (økologiske) forbindelser af proto- og stereo-type fænomener og forhold.

Jeg præsenterer her en *foreløbig* oversigt over form & tolkning af flexiverne i dansk.

Jeg skelner mellem flexivmorfemernes **komplexitetsgrader** af de fire **grundsegmenter** og **stavelsesforhold** – *simpel, kompleks, komprimeret*.

Ud fra **stammens** stereotype **lexikalitet** (semantik- & syntax-potentiale) skelner jeg mellem **fire lexemklasser**:

Navne, Verber, Prædikater og Relatorer.

Ud fra **ordformens** stereotype **sætningsfunktion** (syntax- & semantik-potentiale) skelner jeg mellem **fire funktionsformer**:

Nominal, Verbal, Prædikativ og Relativ.

Ord (-former) med **identitets- & relations-forening** af **simpel** form, lexikalitet og funktion er formentlig stereotype (og prototype) **grund-ord** (-former, -funktioner, -betydninger, -anvendelser) i sproget, stereo- og prototype grundkategorier, og som sådan *mere* grundlag for, *end* virkning af flexivering.

Men naturligvis er forholdet levende og særligt i og mellem forskellige sprogbrugere og sprogbrug, med varierende historisk dominans.

Flexivering kan godt opfattes som **minimal derivation**, dvs minimal transformering af ordformer fra én form, funktion og betydning til en anden. Hvilke ordformer der for det enkelte menneske virker som spontane grundformer, eller be-tragtes som reflekterede grundformer, det bevæger sig sammen med det enkelte menneskes liv med sig selv, andre, andet, sproget og omgivelserne.

Hvad jeg her beskæftiger mig med, er **de mere generelt, stereotypisk virkende danske former**, set, tolket og her præsenteret ud fra mit mere og mindre reflekterede og reflekterende synspunkt.

Navne- og Verbal-ord er karakteriseret ved at henvise til fænomener i deres henholdsvis væren- og gøren-identitets-aspekter, og hænger således naturligt sammen som to aspekter af fænomen-identitets-benævnerne.

Nogen eller Noget ER eller GØR Nogen eller Noget Noget.

Prædikator-ord, Tillægs-ord, er karakteriseret ved at betegne (prædikere, tillægge, eksplicere) bestemte aktuelle sær-egenskaber ved fænomener, som det altså er navne- og verbalordenes funktion at henvise benævnerne til, hvorfor prædikator-ord også virker i forbindelse med andre ord (-forestillinger) som beskrivende, aktualiserende tillæg til disses fænomenbestemmelse.

Noget af Nogens eller Nogets generelle , nominelle, egenskabs-potentiale (væren / gøren) TILLÆGGES særlig relevans i den aktuelle BESKRIVELSE.

Relator-ord, Forbinder-ord, er karakteriseret ved at betegne forbindelser mellem andre ord, og er således eksplicite udtryk for organisationen af de øvrige ord, de øvrige konstituent-er:

- i forhold til hinanden som ord, SYNTAX, &
- i forhold til betydningsaspekter, SEMANTIK, &
- i forhold til talesituationens topo-logiske konstituent-er (personer, tider, steder, logikker og medier), PRAGMATIK.

Relatorord bruges således til eksplicit at indikere med-ordenes og syntagmernes samvirke som ytringskonstituenten i kommunikationen, især hvor det intenderede samvirke ellers ikke ville virke. Og de er også selv medord.

Relator-ord kan således betragtes som ord med lexikaliseret syntax som deres egentlige indhold, hvorfor det også er tænkeligt, at der til hver stammeklasse og funktionsform findes stereotype relatorord for netop den klasse og funktion uden (ret meget) andet indhold end at konstituere sprog- og kommunikations-forbindelserne. Men det er jo også en fundamental sprogfunktion, som ikke må mistes, ellers mistes sproget.

Derfor er relatorernes indbyrdes grammatik nok også bedst at betragte som helliget nogle fundamentale kontinuitetsfunktioner med deraf følgende (transhistorisk, fylo- og onto-genetisk) *konservative former, der i mindre grad, end de øvrige sprogkonstituenten, bøjes efter de aktuelle behov, men netop bruges til at føje sproget sammen med de aktuelle behov.*

Derfor betragter jeg også de ord som jeg tror er konserverende relator-ord, som snarere konstituerende flexivsystemerne end selv værende bøjelige for os. De er bøjede for os af sprogets historie, levende som sådanne, nødvendige at bruge, men ikke sådan at ændre på formen af.

Hvor de kritiske grænser går mellem relator-ord og andre ord, det er et åbent spørgsmål og grænserne er flydende.

For respektens skyld holder jeg hellere for mange end for få ordformer som grundord, og i mit bud på danske flexivsystemer holder jeg grundord uden for systemernes (og vores) flexiverings-felt. Deres "u-regel-mæssighed" fortjener nærmere opmærksomhed om deres særegenhed, end blot overfladiske bestemmelser som "modificerede regler". De ord, der ikke følger sig efter de af os antagne og formulerede principper, bør vi studere nærmere som *kom-ment-arer* til vore principper, ikke kun omvendt.

Med andre ord, jeg betragter det som en *teoretisk og videnskabelig styrke, snarere end svaghed*, at vi i formuleringen af

flexivprincipperne siger, at de *ikke* finder anvendelse på grundord af de forskellige klasser – *pro-nominer* (personlige og upersonlige stedord, egennavne), *pro-verber* (måske *alle* såkaldt stærke verber), *pro-prædikater* (måske *alle* prædikator-ord, der ikke er dannet ved derivation af kendt rod) og selvfølgelig *relator-ord* (som konjunktioner, præpositioner, tids- steds- og mådes-relatorer (topo-logik-relatorer), bestemmer-partikler, spørgeord og numeralier).

Selvom relator-ord *ligner* i visse former (fx ender på *-r* i nutid aktiv og på *-s* i nutid passiv), og selvom der gennem tiderne sker *krydsende analogidannelser*, finder jeg det mere teoretisk sundt, hellere at implicere for lidt end for meget som teoretisk begrebne principper, og hellere respektere for meget end for lidt som givne særheder. Men gerne vove formuleringer af indfald som *hypoteser* til egen og fælles re-orientering af opmærksomhed og dialog. Det hører med i sunde videnskabelige miljøer.

Altså snarere et viden-skabeligheds-ideal, der går ud på at *formulere minimale principper*, ikke maksimale eller udtømmende, og at formulere dem ind i udviklingsprocesser af kommunikativ natur.

Når jeg således medreflekterer relatorordene og undtager dem fra at være flexible i henhold til flexiveringsprincipperne, kan jeg foreløbigt give følgende bud på levende danske flexivmorfemer, der fungerer som bøjningsendelser, tillæg, til forskellige stammer, som genkendes i flere indbyrdes kommuterende ordformer.

Skematisk oversigt over danske flexiv-morfemer

Rækkefølgen er i første skema organiseret efter

- A) *stammeordklasse* (Navne, Verber, Prædikater),
- B) *funktion* (**F**init, **I**nfinit, "Derivativ") og
- C) *morfemkompleksitet* (**s**impel, **k**omplex, **k**omprimeret).

Herved fremkommer for hver gruppe først simple grundformer og sidst "prim-former"!

For hver morfemkategori gives summariske funktionsbenævnelser samt ord-ex.

I sidste skema er organisationen efter segment og kompleksitet.

Flexiver i dansk Ordnet efter Ordklasse, Funktion, Komplexitet

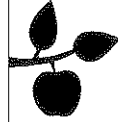
Kategori	Morfem	Funktioner	Ord-eks.
NAVNE			
Fin. simp	~N	N. best., ental, fælleskøn	skovlen, bilen
	~D	N. bestemt, ental, intetkøn	redskabet
plex	ÅN-	N. bestemt, flertal	skovlene, bilerne
Inf. simp	Å	N. ubestemt, flertal	skovle, biler
prim	!	N. ubestemt, ental	skovl, bil
Deriv	+S	gen., reflex. til alle former	redskabets
VERBER			
Fin. simp	Å	V. nutid, aktiv, indikativ	spiller
	-S	V. nutid, reflex, passiv	længes, spilles
	-	V. optativ (sjælden)	længe leve
plex	~D-	V. datid, aktiv, indik.	spillede
	~D-S	V. datid, refl. pass., indik.	længtes, spilledes
prim	!	V. imperativ	spill!
Inf. simp	-	VN Navnemåde	at spille
	-S	VN Navnem., reflex, pass.	at længes, spilles
	~D!	VP Præd., datids tillægsm.	spillet
plex	~D!-	VP do. kongr. m/bes. og flt	spillede
	~N!-	VP præd., nutids till.måde	spillende
Deriv	Å	N Nom. agent. V>N(aktør)	en spiller
	~N	N Nom.actio. V>N(aktion)	en spillen
PRÆDIKATER			
		<i>(omfatter trad. adj, verbalpræd og visse adv)</i>	
simp	D!	P. pos. til N. i.k.ent. (adj) P til P og V (adv) P af nexus art ubestemt	et smukt vejr, smukt spillet der var smukt
	-	P. pos. til Fl.t. og Best. (adj)	den smukke rose
plex	Å-	P. komparativ	smukkere roser
	-SD	P. superlativ abs. ubest. relator (adv.)	hun/den/det/der var smukkeste om sommeren
	-SD-	P. superlativ best. og fl.t.	de smukkeste roser
prim	(!)	P. pos. grad, adjektiv kongr. til N + ent.intetkøn	en smuk rose

Flexiver i dansk ordnet efter segmenter

Morfem	Funktioner	Ord-eks.
!	N. ubestemt, ental	skovl, bil
!	V. imperativ	spil!
!	P. pos. grad, adj. kongr. til N + ent.intetkøn	en smuk rose
-	P. pos. til Fl.t. og Best. (adj)	den smukke rose
-	V. optativ (sjældent)	længe leve
-	VN Navnemåde	at spille
Å	V. nutid, aktiv, indikativ	spiller
Å	N. Nom. agent. V>N(aktør)	en spiller
Å	N. ubestemt, flertal	skovle, biler
ÅN-	N. bestemt, flertal	skovlene, bilerne
Å-	P. komparativ	smukkere roser
~N	N Nom.actio. V>N(aktion)	en spillet
~N	N. best., ental, fælleskøn	skovlen, bilen
~N!-	VP præd., nutids till.måde	spillende
D!	P. pos. til N. i.k.ent. (adj), P til P og V (adv)	et smukt vejr,
~D	N. bestemt, ental, intetkøn	redskabet
~D!	VP Præd., datids tillægsm.	spillet
~D!-	VP do. kongr. m/bes. og flt	spillede
~D-	V. datid, aktiv, indik.	spillede
~D-S	V. datid, refl. pass., indik.	længtes, spilledes
S	P. genitiv, reflex. til alle N-former	redskabets
-S	V. nutid, reflex, passiv	længes, spilles
-S	VN Navnem., reflex, pass.	at længes, spilles
-SD	P. superlativ abs. ubest. relator (adv.)	smukkeste om sommeren
-SD-	P. superlativ best. og fl.t.	de smukkeste roser

Flexiver i dansk Ordnet efter Ordklasse, Funktion, Komplexitet

Kategori	Morfem	Funktioner	Ord-eks.	
NAVNE				
Fin.	simp	~N	N. best., ental, fælleskøn	skovlen, bilen
		~D	N. bestemt, ental, intetkøn	redskabet
	plex	ÅN-	N. bestemt, flertal	skovlene, bilerne
Inf.	simp	Å	N. ubestemt, flertal	skovle, biler
	prim	!	N. ubestemt, ental	skovl, bil
Deriv		+S	gen., reflex. til alle former	redskabets
VERBER				
Fin.	simp	Å	V. nutid, aktiv, indikativ	spiller
		-S	V. nutid, reflex, passiv	længes, spilles
		-	V. optativ (sjældent)	længe leve
	plex	-D-	V. datid, aktiv, indik.	spillede
		-D-S	V. datid, refl. pass., indik.	længtes, spilledes
	prim	!	V. imperativ	spil!
Inf.	simp	-	VN Navnemåde	at spille
		-S	VN Navnem., reflex, pass.	at længes, spilles
		~D!	VP Præd., datids tillægsm.	spillet
	plex	~D!-	VP do. kongr. m/bes. og flt	spillede
		~N!-	VP præd., nutids till.måde	spillende
Deriv		Å	N Nom. agent. V>N(aktør)	en spiller
		~N	N Nom. actio. V>N(aktion)	en spillen
PRÆDIKATER				
<i>(omfatter trad. adj, verbalpræd og visse adv)</i>				
	simp	D!	P. pos. til N. i.k.ent. (adj) P til P og V (adv) P af nexus art ubestemt	et smukt vejr, smukt spillet der var smukt
		-	P. pos. til Fl.t. og Best. (adj)	den smukke rose
	plex	Å-	P. komparativ	smukkere roser
		-SD	P. superlativ abs. ubest. relator (adv.)	hun/den/det/der var smukkeste om sommeren
		-SD-	P. superlativ best. og fl.t.	de smukkeste roser
	prim	(l)	P. pos. grad, adjektiv kongr. til N ÷ ent.intetkøn	en smuk rose

SYDDANSK UNIVERSITET

kr.34,00*

Odense Universitet Trykkeri

SDU.nr. 06.94.200370

3 Oplag 100.03.00

110694200370 9